AUT, L, 2012, p. 51-54

IMPORTANŢA PRINCIPIILOR DIRECTOARE ÎN CERCETAREA LINGVISTICĂ: PROFESORUL G. IVĂNESCU

Ileana OANCEA
(Universitatea de Vest din Timişoara)

The Importance of Directing Principles in Linguistic Research: Professor G. Ivănescu
Considering that the dichotomy between the linguistics of literary languages and the linguistics of non-literary languages, developed by Professor G. Ivănescu, in *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, is fundamental to both general linguistics and Romance linguistics, the author of this paper examines how the linguistics of literary languages could generate the pre-comparative phase in the history of linguistics, a well-defined phase having its own goals and epistemological profile.

Keywords: *Romance linguistics, linguistics of literary languages, theoretical paradigm, rhetoric, grammar*

Înfiinţarea Filologiei timişorene, în 1956, s-a petrecut sub auspicii deosebit de favorabile. Şi aceasta, graţie prezenţei, în anii inaugurali, a unor personalităţi care se vor afirma ca universitari şi oameni de cultură de mare valoare, profesorii Gh. Tohăneanu, Eugen Todoran şi Ştefan Munteanu, care trimiteau, prin bogata lor formaţie intelectuală, la perioada interbelică. Dar cea mai mare şansă pentru această ctitorire a fost venirea la Timişoara a profesorului G. Ivănescu, considerat, alături de Sextil Puşcariu, cel mai important lingvist român.

A fost un eveniment care a făcut dintr-o facultate foarte tânără, fără o tradiţie prestigioasă, ca în cazul facultăţilor de la Iaşi, Bucureşti şi Cluj, centrul în care se afirma cea mai complexă doctrină lingvistică din cultura română, pe care profesorul Ivănescu, venind de la Iaşi, un oraş cu o excepţională încărcătură istorică şi universitară, o cristaliza, în continuarea unei traiectorii ştiinţifice bine structurate încă de la început. Contactul, din anii studenţiei, cu personalitatea ştiinţifică a şefului Şcolii lingvistice ieşene, Alexandru Philippide, pe care îl considera, încă de pe atunci, „un mare savant, la rând cu cei mai mari lingvişti ai lumii" (Ilisei 1990: 132), l-a marcat în mod decisiv. Dacă luăm în considerare „momentul" G. Ivănescu, putem considera Filologia timişoreană, pe lângă celelalte contribuţii, venite din alte spaţii, mai ales o prelungire, în acest colţ de ţară, a Şcolii lingvistice ieşene.

Profesorul aducea, într-o instituţie tânără, la cursurile de lingvistică romanică şi de lingvistică generală, ţinute în cei şapte ani cât a activat ca profesor universitar la Timişoara (1962-1969), precum şi în întâlnirile săptămânale cu discipolii săi, proaspăt absolvenţi, o erudiţie excepţională, hrănită deopotrivă şi la marile izvoare ale ştiinţei occidentale, pe care o desfăşura, într-un fascinant şi dens parcurs intelectual, într-o epocă în care cultura română fusese izolată de sursele ei europene. La care adăuga o puternică şi originală analiză a curentelor fundamentale, în lingvistică şi în filosofie, în funcţie de câteva idei directoare, care vor constitui baza concepţiei sale lingvistice. Ceea ce făcea, din „întâlnirile" obligatorii, o adevărată şcoală de gândire. Informaţia bogată şi din sursele cele mai semnificative pentru ştiinţa limbii se grefa pe aceste coordonate.

Studenţii „învăţau" astfel, simultan cu multitudinea de fenomene luate în discuţie (în cea mai bună tradiţie „pozitivistă"), un mod de *a gândi*, un mod de *a interoga* fenomenele, care să le stimuleze creativitatea, în sensul în care „idealismul" vosslerian concepea cercetarea ştiinţifică. Acesta este un aspect a cărui importanţă nu o pot sublinia îndeajuns.

Despre formaţia sa complexă, incomparabilă în raport cu ceea ce majoritatea lingviştilor puteau demonstra, reţin o mărturisire care mi se pare revelatoare şi în care regăsim cei doi „timpi" ai eşafodajului de la baza unei construcţii intelectuale autentice (cel „pozitivist" şi cel

BDD-A6479 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:52 UTC)

„idealist"), mărturisire făcută în legătură cu studiile de la Paris (1934-1935) şi contactul cu Antoine Meillet: „Pot spune că, pe câteva din cărţile sale, am învăţat la Paris, şi după aceea, lingvistica indoeuropeană şi *mi-am pus probleme noi în lingvistica generală* (s.n.). Deşi nu eram întotdeauna de acord cu el în problemele de lingvistică generală, doctrina lui m-a influenţat puternic, iar *multilateralitatea procupărilor sale lingvistice mi-a apărut ca un ideal al muncii ştiinţifice* (s.n.)" (Ilisei 1990: 133).

Mă voi opri, în continuare, la acest nivel atât de important al teoriei limbii, din unghiul căreia G. Ivănescu analiza faptele particulare, pentru că aici se puteau prelua cele mai incitante sugestii.

Am încercat să preiau acest mod de a *gândi*, din perspectiva concepţiei sale lingvistice, dezvoltând-o pe o perioadă istorică ce nu fusese abordată de profesor. Acest fapt explică structurarea istoriei romanisticii, din cursul pe care l-am redactat în 1982, *Lingvistică generală şi comparată. Elemente de filologie romanică*, devenit apoi cartea, dedicată chiar profesorului, *Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare*, Timişoara, Editura de Vest, 1993, care a apărut însă după moartea profesorului (1987). Această structurare este realizată, astfel, dincolo de modelele instituite de principalele manuale de lingvistică romanică. Această validare a teoriei sale, expusă în studiul fundamental *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie* (v. Ivănescu 1972: 5-25), i-a provocat profesorului o mare bucurie, mărturisită în interviul avut în vedere.

G. Ivănescu, lingvistul român care a dezvoltat cea mai importantă concepţie lingvistică, pe teren românesc, deosebit de complex şi de riguros articulată, punând-o la orizontul lingvisticii româneşti şi al lingvisticii europene, întâlnindu-se, în acest plan, cu un alt „ieşean", marele Eugen Coşeriu, a vorbit despre această permanentă nevoie a omului de ştiinţă de a reflecta în planul rarefiat al principiilor directoare, acolo unde numai marile spirite pot inova cu adevărat.

Personalitate renascentistă, G. Ivănescu transmitea tinerilor săi discipoli, printr-o formulă ce mi se pare şi acum memorabilă, acest îndemn la o cunoaştere cât mai amplă şi cât mai profundă, luminată neapărat de o idee teoretică: „Să nu rămâi toată viaţa specialist în cântul întâi al *Iliadei* lui Homer". Mi-au rămas, ca un reper fundamental, aceste cuvinte, care mai aveau, pentru mine, un foarte tânăr discipol, aflat încă la începutul carierei sale ştiinţifice, şi sensul descurajant, atunci, al depăşirii limitelor cunoaşterii, fixate la un moment dat.

Am fost asistenta marelui lingvist pentru cursul de lingvistică romanică, pe care l-am predat la facultate, după plecarea sa la Craiova, din 1969, şi consider acest fapt fundamental pentru evoluţia mea spirituală. A fost o perioadă în care marea sa exigenţă m-a stimulat, dar m-a şi blocat, multă vreme, o „dualitate" în cele din urmă benefică, pentru că m-a silit să traversez o perioadă de nelinişte şi îndoială, cu un anumit „patos" intelectual.

Am reţinut din corpusul de principii directoare problema importanţei substratului în procesul de glotogeneză. Dar, în special, dihotomia, creaţia sa, fără corelativ în alte doctrine lingvistice, dintre lingvistica limbilor populare şi lingvistica limbilor literare, m-a urmărit, pentru că avea o capacitate explicativă similară marilor distincţii din lingvistica generală.

G. Ivănescu se opreşte el însuşi asupra structurării concepţiei sale, de a cărei importanţă era adânc convins: „Am început să-mi creez o concepţie lingvistică proprie, deja în anii de studii în străinătate, când am ajuns la idei care m-au stăpânit mereu şi mă stăpânesc şi astăzi. La Paris am ajuns la concluzia că adaptările fonetice la baza articulatorie se produc, dacă ne limităm la limbile medievale şi moderne, în câteva secole. Aduceam astfel o îmbunătăţire teoriei lui Philippide despre baza de articulaţie. La Roma, aprofundând teoriile lui Vossler şi ale lui Bertoni, acesta din urmă, profesorul meu de filologie romanică de la Universitatea din acest oraş, ale cărui cursuri le-am urmat, am ajuns la concluzia că trebuie să distingem între o lingvistică a limbilor literare şi alta a graiurilor populare, că lingvistica din secolele al XIX-lea şi al XX-lea era o lingvistică a graiurilor poporului, chiar dacă se ocupa şi de limbile literare, că lingvistica limbilor literare trebuia să se inspire din teoriile lingvistice ale lui Vossler. Bineînţeles, nu tăgăduiesc unitatea lingvisticii; dar distincţia între cele două ramuri ale ei este tot atât de necesară unei studieri adecvate a limbii ca şi distincţia între lingvistica sincronică şi cea

BDD-A6479 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:52 UTC)

diacronică sau alte distincţii. Am şi aplicat amplu principiile de care am vorbit mai sus dezvoltării limbii române în *Istoria limbii române* (Iaşi, 1980), iar o elevă a mea din Timişoara, Ileana Oancea, le-a aplicat *cu succes studiului limbilor romanice* (s.n.)" (Ilisei 1990: 134-135).

Acceptând distincţia profesorului G. Ivănescu între o lingvistică a limbilor populare (lingvistica istoric-comparativă) şi o lingvistică a limbilor literare, am considerat, în cele două lucrări menţionate de profesor anterior, că o primă fază din istoria lingvisticii romanice o constituie tocmai realizarea unei lingvistici a limbilor literare, neolatine, care ia naştere în momentul în care, pe fundalul dobândirii conştiinţei de sine romanice, se înregistrează primele preocupări privind aceste idiomuri „vulgare", în ipostaza lor de limbi scrise.

Redau modul în care am gândit recuperarea pentru istoria lingvisticii romanice a acestei faze considerate „preştiinţifice" şi, ca atare, neluate în considerare în notorii istorii ale lingvisticii romanice sau căreia i se căutau antecedente de alt tip decât cele care îi erau proprii: „Pentru realizarea unui asemenea studiu delimitând primul mare capitol al unei istorii cu adevărat complete a lingvisticii romanice în care se practică şi se teoretizează o lingvistică «idealistă» (o lingvistică a limbilor literare, diferită de cea impusă de indoeuropenişti, pentru că se referă la o altă esenţă a limbajului) este necesară găsirea acelor paradigme ştiinţifice care, orientând evoluţia descendentelor latinei în ipostaza lor de limbi de cultură, pot avea în acelaşi timp, **a posteriori**, o valoare structurantă şi integratoare.

Acceptând, la nivel metateoretic, existenţa unei lingvistici a aspectului literar al limbajului, cu alte obiective şi cu o altă metodologie decât cea comparativ-istorică, istoria lingvisticii îşi anexează o problematică nouă, la fel de legitimă şi la fel de interesantă ca şi cea tradiţională, genetică şi comparativă, în care spaţiul romanic ocupă un loc central. O asemenea lingvistică atinge chiar **în primul rând romanistica**, dat fiind că, în lunga etapă premergătoare lingvisticii «moderne», reflecţia lingvistică, precum şi practica literară cea mai stimulatoare, vizează idiomurile neolatine în drumul lor spre universalitate. Alături de studiul «originilor» şi al evoluţiilor lingvistice romanice, în tradiţie indoeuropeană, în gramatici de tip comparativ-istoric, se profilează pentru lingvistica romanică generală necesitatea fundamentării unui studiu, de asemenea comparativ-istoric, plasat însă la nivelul apariţiei şi dezvoltării structurilor romanice cu funcţionalitate literară. Se profilează, de asemenea, nevoia unei rescrieri a istoriei acestei ştiinţe [...]. Concepţia lui G. Ivănescu despre existenţa a două tipuri de lingvistică: **o lingvistică a limbilor populare** (reprezentată de lingvistica istoric comparativă a secolului al XIX-lea) şi **o lingvistică a limbilor literare** (ilustrată de şcoala vosslerianã), având ca teren de argumentare celebra dihotomie din istoria lingvisticii generale, dintre neogramatici şi idealişti, argumentată polemic de Karl Vossler, constituie un punct de plecare teoretic fructuos pentru depăşirea viziunii istoriste, prezente în principalele manuale de lingvistică romanică, pentru că reflectă o altă paradigmă de cerectare decât cea impusă de indoeuropenişti: o paradigmă la fel de importantă şi la fel de tenace şi, mai ales, raportată la modelele şi exigenţele speculative ale timpului, nu mai puţin ştiinţifică, orientând practica şi teoria lingvistică romanică, până la constituirea lingvisticii «ştiinţifice», comparativ-istorice" (Oancea 1993: 25-26).

Pentru a da substanţă acestei faze, am analizat manualele de gramatică şi de retorică, considerând că avem în ele o „romanistică", dezvoltând o reflecţie de natură culturală, cu atenţie specială asupra edificării aspectului literar al limbii noilor popoare europene. Limbile vernaculare romanice aveau de biruit „obstacole" interne („neajungerea" limbii) şi externe (concurenţa tenace a latinei), având în faţă un ideal static, non-istoric, impus de Antichitate, cel al excelenţei lingvistice. De asemenea, foarte importante în procesul de standardizare a vernacularelor romanice au fost Academiile romanice, înfiinţate cu scopul de a realiza o ortografie, o gramatică şi un dicţionar, esenţiale pentru acest proces (v. Oancea 1999: *passim*)

Eruditii filologi care analizau limba ca fenomen de cultură, după un ideal cu rădăcini în Antichitate, nu sunt „strămoşii" romaniştilor (Mounin 1967: 145), ci primii romanişti, care analizează limbile neolatine, după un corpus de principii, alcătuind paradigmele teoretice, de tip clasic, ale lingvisticii limbilor literare, retorica şi gramatica.

BDD-A6479 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:52 UTC)

În încheiere, mergând pe aceeaşi linie, reţin un fapt semnificativ: „«Izvorâtă din necesitate culminează limba în artă» spusese Schuchardt. Formula închide drumul limbii de la natură la cultură, ca şi al lingvisticii, care a fost însă invers: de la lingvistica limbilor literare la lingvistica limbilor populare" (Oancea 1993: 16).

Regăsim aici, în această regândire a parcursului romanisticii în diacronie, concepţia profesorului, în esenţa ei, vie şi creatoare. Referindu-mă la lucrarea *Romanitate şi istorie*, m-am referit, de fapt, la un efort cognitiv şi ordonator, provocat de gândirea profesorului Ivănescu, din planul său cel mai înalt. Datorez celor şapte ani de prezenţă a sa la Timişoara cea mai intensă etapă a parcursului meu spiritual, etapă spre care se îndreaptă fervoarea unei amintiri de neşters şi al cărei ecou pulsează şi în alte lucrări[1].

Referinţe bibliografice :

ILISEI, Grigore 1990: *Gheorghe Ivănescu*, in Grigore Ilisei, *Portrete în timp*, Iaşi, Editura Junimea.

IVĂNESCU, Gheorghe 1972: *Storia delle parlate popolari e storia delle lingue letterarie*, in „Philologica", II, Craiova, p. 5-25.

MOUNIN, Georges 1967: *Histoire de la linguistique des origines au XX-ème siècle*, Paris, Presses Universitaires de France.

OANCEA, Ileana 1988: *Istoria stilisticii româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică.

OANCEA, Ileana 1993: *Romanitate şi istorie. Epistemă clasică şi literarizare*, Timişoara, Editura de Vest.

OANCEA, Ileana 1999: *Lingvistică romanică şi lingvistică generală. Interferenţe*, Timişoara, Editura Amarcord.

[1] Cf. Oancea 1988: 19: „[...] prelungind în istoria lingvisticii opinia lui Gheorghe Ivănescu despre existenţa a *două* lingvistici cu obiecte şi metode distincte, corespunzând celor două ipostaze fundamentale ale limbajului: ca *natură* şi ca fenomen *spiritual*, considerăm că prima fază din istoria lingvisticii, deosebit de clar delimitată, şi foarte unitară, a fost aceea în care s-a întemeiat, într-un perfect spirit vosslerian *avant la lettre*, lingvistica limbajului ca fenomen spiritual".

BDD-A6479 © 2012 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:48:52 UTC)